

Els rajolars d'Oliva

José Fenollar Moncho

Professor de Ciències · IES Ègara · Terrassa

Oliva ha tingut des d'antic una certa tradició de fabricació de rajoles i teules. El treball era manual i s'utilitzava el forn morú. Entre els anys 60 i 80 del segle XIX la indústria adquirí una major importància, seguint l'exemple de l'empresa de **Francesc-Andreu Martínez Gallego** a la Font d'en Carròs. Però l'esclat de la indústria vingué a partir de 1945 amb la introducció de la mecanització i amb l'aparició dels forns **Hoffman** i les corresponents xemeneies. Els millors anys per aquesta indústria foren els anys 60 i 70.

Una dotzena de fàbriques donaven feina a una mitjana de 50 treballadors cadascuna. El 80% dels treballadors dels rajolars, i de les mines, eren andalusos de Jaén i castellans de Ciudad Real. El creixement del barri de Sant Francesc d'Oliva té aquest origen. Al voltant d'aquesta indústria, Oliva desenvolupà una interessant indústria auxiliar de mecànica de precisió, però als inicis del present segle només en quedaven uns pocs de rajolars. A hores d'ara només en resta la Ceràmica Olivense-Anticfang, empresa que fabrica productes ceràmics d'alta qualitat i de magnífic disseny.

De les tretze xemeneies que trobem al terme municipal, el conjunt de les deu xemeneies del passeig dels Rajolars són les restes més valuoses d'aquell passat industrial. Algunes d'elles les trobem amb els enderrocs dels forns alemanys Hoffman procedents de les naus destinades a assecar les rajoles. De tots els elements: xemeneies, forn i assecadors que formen un rajolar, tan sols les xemeneies estan protegides com a bé arqueològic. Tot i això, la majoria estan en una situació d'avançat deteriorament que fa perillar la seua estabilitat. Tenen 40 m d'alçària aproximadament i són de tronc circular o octogonal. Segons l'expert **Josep Lluís Cebrión Molina** el cas d' Oliva es únic: no hi ha cap ciutat del continent europeu que ofereixca una concentració de tantes xemeneies en tan poc espai. Sols a la Gran Bretanya podem trobar algunes poblacions amb una concentració semblant a la d'Oliva.

INTRODUCCIÓ

Als Rajolars (figura 1) ha sigut la localització industrial per a l'elaboració de productes ceràmics destinats a la construcció. El seu microclima, més sec que en la resta del municipi, la proximitat de les mines d'argila i l'existència d'aigua propiciava aquesta activitat. Com a herència d'aquest passat, l'àmbit compta amb un conjunt de naus de producció ceràmica que, en l'actualitat, encara que es troben majoritàriament abandonades,

continuen mantenint una forta identitat industrial local amb la presència de xemeneies, forns, edificis i àmplies zones d'assecatment.

Inicis

Històricament, Oliva ha sigut un poble agrícola amb una arrelada tradició ceràmica. Aquest municipi hereu d'un mil·lenari coneixement artesà, va arribar a ser un important nucli de producció de taulells i rajoles de fang cuit. Als inicis del segle XX, l'àrea dels Rajolars presentava un paisatge agrícola, dominat per conreus de secà per a la producció de pansa. Anomenats sequers, van donar el nom als terrenys que posteriorment van ser ocupats per les fàbriques.

Auge i consolidació

L'any 1910 sorgeixen les primeres set fàbriques al poble. Quatre anys més tard, el 1914, s'hi sumen altres cinc més, però és a partir de 1931 quan comencen a fabricar-se a Oliva tot tipus de rajoles, teules i bards, que comencen a distribuir-se fora de la comarca. Són els inicis d'una dècada en la qual definitivament s'establirà la indústria ceràmica pesada a Oliva. Durant els anys trenta es donaran d'alta altres 12 empreses.

Uns anys després de la finalització de la Guerra Civil, es produeix en tot el país un auge important de la demanda de productes relacionats amb la construcció, entre ells rajoles, teules i altres productes ceràmics. Durant la dècada de 1940 continua el creixement d'indústries rajoleres a Oliva. Entre 1946 i 1957 es registren altres huit empreses, arribant a conivure en la zona dels Rajolars al voltant d'una trentena de fàbriques.

Espentats per la necessitat de donar resposta a la demanda de material ceràmic, els industrials ceramistes d'Oliva posen en marxa un procés de modernització de les fàbriques per poder augmentar la seua productivitat. Això porta a un dels factors més determinants en la transformació de l'entorn construït dels Rajolars: l'arribada del forn Hoffman. Un forn de producció contínua, que progressivament substituirà els forns moruns tradicionals amb els quals funcionaven les fàbriques fins aquest moment. Aquest creixement industrial, portarà també un creixement de la població d'Oliva amb l'arribada de nombrosos treballadors, fonamentalment de les regions d'Andalusia i Castella-la Manxa, juntament amb les seues famílies. Oliva augmentarà considerablement la seua població al llarg d'aquests anys, passant dels prop de 8000 habitants a principis de segle fins als 17000 en la dècada dels 70.

Figura 1. Els Rajolers d'Oliva, anys 50-60. Font: Navarro. Arxiu: AMO (Arxiu Municipal d'Oliva).

Figura 2. Anticfang. Ubicació: Passeig dels Rajolers, 51. Cronologia: Al voltant de 1947 (conjunt original). Superfície edificada: 6 691 m². Superfície de parcel·la: 12 789 m².

Declivi i abandó

A partir dels anys 70 i 80 comença una etapa de declivi en la qual l'activitat d'aquestes empreses, molt sensibles als cicles demogràfics i al sector de la construcció, va anar veient-se reduïda fins a arribar pràcticament a desaparèixer.

Entre els factors que van portar a aquesta situació podem assenyalar unes certes mancances estructurals, com ara l'escassa capacitat de comercialització, l'absència d'actualització tecnològica i el poc valor afegit dels productes produïts, amb un capital humà amb escassa formació. Tot això va fer que aquestes empreses es veiessin perjudicades per l'arribada del bloc de formigó i per la competència d'alguns municipis manxecs els quals van ser capaços de produir a menor preu.

A poc a poc van anar tancant totes les fàbriques, iniciant un procés d'abandó progressiu que va culminar en 1982 amb l'entrada en vigor del nou Pla General del municipi, en el qual es declara el sòl urbà dels Rajolers com a zona de substitució d'edificacions i usos: proposa una reconversió cap a usos residencials i terciaris i exclou, explícitament, l'ús industrial. Aquest canvi d'ordenació tanca de manera definitiva l'etapa industrial de l'àmbit.

Anticfang

La fàbrica Anticfang (figura 2) es tracta de l'única fàbrica de l'àmbit que segueix en funcionament hui en dia. Es té constància que ja a principis de segle existia en aquesta parcel·la algun tipus d'activitat relacionada amb la producció de ceràmica. En el pla topogràfic de 1904 estudiat en l'Anàlisi de l'Evolució Històrica de l'Assentament

Una dotzena de fàbriques donaven feina a una mitjana de 50 treballadors cadascuna.

apareix la paraula *tejares* sobre les construccions que ocupaven aquests terrenys. Més endavant, en el plànol parcel·lari de 1941, podem observar amb més detall com apareixen diverses construccions anomenades *teixiries*, *basses* i *forns*.

Però és al voltant de 1947 quan es produeix la transformació més important d'aquest rajolar, amb la construcció del forn Hoffman i la seua xemeneia. Segons testimonis locals, en aquella època la fàbrica tenia el nom de Sant Francesc d'Assís, i estava regentada pels germans **Sempere**.

A aquesta època pertanyen els components assenyalats en el pla elaborat, perquè són els que representen el procés industrial de fabricació ceràmica de mitjan segle XX. La seqüència de producció és particularment llegible en la disposició d'aquests elements, la nau de terres, situada en l'accés des de les mines, connecta amb la sala de maquinària que al seu torn dona pas a l'assegador, construït adossat al forn de cocció.

Després d'un canvi de propietaris s'han realitzat nombroses ampliacions del conjunt, no obstant això, cap d'elles no impedeix la correcta apreciació de tots els elements originals. De fet, l'empresa que té ara la seua activitat ací, dedicada a la producció de rajoles de fang artesanals, continua utilitzant el forn original per a algun dels seus productes.

En tractar-se d'un conjunt ocupat i en funcionament, l'estat de conservació és notablement millor que la resta de fàbriques. Recentment, s'ha procedit a restaurar la xemeneia, la qual presentava danys importants en la seua coronació, amb un projecte de **Vicent Francesc Llopis Cardona** (Llopis, 2009).

Un projecte impulsat per l'ajuntament d'Oliva que busca transformar i rehabilitar una zona industrial històrica, amb l'objectiu de crear un nou espai residencial, emergent d'activitat i dinamització econòmica. *Els Rajolers: Regeneració Resilient* aquest és el nom del projecte que posarà en valor i donarà llustre a la zona dels Rajolers d'Oliva gràcies a una proposta de transformació d'aquest polígon industrial que va ser molt potent als anys 50 i que ara vol tornar a lluir. Es tracta d'un dels projectes escollits a l'EUROPAN 15/ Espanya.

Bibliografia

Llopis V. F. (2009): «Restauració d'una xemeneia de fàbrica ceràmica. Intervenció en el patrimoni industrial protegit». Revista Cabdells VII. Pàgs. 97-116. Associació Cultural Centelles i Riusech-Oliva.